

MISGAV • מ ש ג ב

המכון לביטחון לאומי ולאסטרטגיה ציונית
THE INSTITUTE FOR NATIONAL SECURITY & ZIONIST STRATEGY

מרכז אסיה: התפתחויות והמלצות למדיניות

מאת יוסף רוזן

תוכן עניינים

- תקציר מנהלים - 3
- סקירה אזורית - 4
- מאפיינים מרכזיים של מדינות המרחב:
 - קזחסטן - 7
 - אוזבקיסטן - 10
 - קירגיסטן - 12
 - טג'יקיסטן - 14
 - טורקמניסטן - 16
- המלצות למדיניות - 18
- נספחים - 21

"ממוקד של משברים למוקד של הזדמנויות"

בהשאלה מהתייחסות היועץ לביטחון לאומי של ארה"ב לשעבר, Brzezinski, למרחב מרכז אסיה, לעומת התייחסותה של היועצת לביטחון לאומי לשעבר, Rice.

מסמך זה סוקר את המגמות המרכזיות במרכז אסיה, תוך התייחסות לאינטרסים של המעצמות מול המרחב, וכן את יחס מדינות המרחב כלפי ישראל, בייחוד לאחר ה-7 באוקטובר. לצד סקירה כללית של המרחב, המסמך כולל חלקים נפרדים ממוקדים לכל אחת מחמש הרפובליקות של מרכז אסיה, בתוספת טבלאות עם אינדיקטורים מרכזיים על כל אחת מן המדינות.

לבסוף, המסמך מציע המלצות לפעולה מול המרחב, דווקא עכשיו נוכח חלון ההזדמנויות הגאופוליטי, בדגש על קזחסטן ואוזבקיסטן, שהינן המרכזיות והמשפיעות ביותר במרכז אסיה.

תקציר מנהלים

- מרכז אסיה במגמה להתייצב כמרחב הזדמנויות, על רקע תחרות גוברת בין המעצמות על השפעה ומשאבים, בעוד שמדינות המרחב שואפות לאזן ולתמרן בין המעצמות השונות. תחרות זו מייצרת גם הזדמנויות רבות למדינת ישראל, שעדיין זוכה לתדמית חיובית ב"סה"כ.
- על כן, מדינת ישראל צריכה להגביר את הקשב והאמצעים להעמקת הקשרים עם מדינות המרחב, השומרות על ניטרליות יחסית כלפי ישראל גם מאז ה-7 באוקטובר.
- דורות ההנהגה החדשים במרכז אסיה ורצונם לגוון את המשענות הכלכליות שלהם תוך פתיחות רבה יותר למערב, לצד עושר משאבים ואוכלוסייה צעירה, מייצרים הזדמנויות הן בסקטורים מסורתיים והן בסקטורים טכנולוגיים מתפתחים.
- מדינת ישראל יכולה לסייע ולתרום לפיתוח המרחב דרך שיתופי פעולה קונקרטיים בתחומי החקלאות, ביטחון מים ומזון, התמודדות עם שינויי האקלים, טכנולוגיות לאנרגיה ירוקה ועוד.
- אף שרוב המסגרות האזוריות אינן ידידותיות לישראל, או שנשלטות על ידי רוסיה (SCO) וסין (BRI), יש לבחון שת"פ אפשרי עימן אם עמדות סין ורוסיה כלפי ישראל תשתננה לחיוב.
- יש לבחון השתלבות חברות ישראליות בפעילות הודו במרכז אסיה, בין היתר, כחלק מהתפקיד הישראלי ביישום תכנית IMEEC, וחיבורה לנתיבי המסחר השונים במרכז אסיה.
- כמו כן, יש למנף את יכולות ישראל בתחום המים כזרוע דיפלומטית נוספת מול המרחב. מרכז אסיה נשען על חקלאות ועיקר המים הנקיים במדינות המרחב מופנה לסקטור זה.
- במישור הביטחוני, יש להיזהר מסיכונים אפשריים מצד רוסיה, סין ואיראן במרחב, ולהימנע ממכירת טכנולוגיות ישראליות שתורמות להפרת זכויות אדם.

רקע וסקירה כללית

אזור מרכז אסיה היה לאורך ההיסטוריה בעל חשיבות רבה לסוחרים ונוודים לאורך תוואי דרך המשי, ומרחב גאופוליטי המחבר בין מזרח למערב. בתקופה המודרנית, מרחב זה שהיה חלק מברית המועצות, נותר גם לאחר התפרקותה, מרחב השפעה טבעי של רוסיה, ובמידה מסוימת גם של סין. מיקומו האסטרטגי של המרחב, הגובל באפגניסטן ואיראן בדרום, רוסיה בצפון, סין במזרח, והים הכספי במערב, כולל משאבי טבע משמעותיים (בחלק מן הרפובליקות) על אף היותו כלאו ביבשה. מציאות זו הגבירה את העניין באזור מצד מעצמות נוספות, כולל מצד ארה"ב ואירופה.

ככל שהתחרות על ליבן של רפובליקות מרכז אסיה (קזחסטן, אוזבקיסטן, טורקמניסטן, קירגיסטן וטג'יקיסטן) התגברה, ומרחק הזמן מהתפרקות ברית המועצות נתן את סימניו – חילופי דורות הנהגה בין ראשי המדינות שקיבלו את מושכות השלטון בירושה מברית המועצות למנהיגים צעירים יותר בעלי תפיסה גלובלית יותר – מדינות המרחב פעלו לצמצם את השפעת רוסיה וסין, ולחזור להכרה בינלאומית גדולה יותר בחשיבות המרחב, לצד מאמצי התקרבות למערב, שנועדו, בין היתר, כאמצעי לאיזון ההשפעה המכבידה של רוסיה וסין.

על רקע זה, רפובליקות מרכז אסיה דבקו בניטרליות מדינית באדיקות רבה, כל אחת בהתאם ליכולותיה ומעמדה מול המעצמות הגדולות, אך ככלל, הן לרוב נמנעו בהצבעות בנושאים מדיניים בארגונים בינלאומיים וסולדות מהבעת עמדה מפורשת בסכסוכים בינלאומיים, לעיתים אף בסוגיות הקשורות לישראל, ועד היום שואפות לתמרן בין המעצמות בכדי לקדם האינטרסים המידיים שלהן, בדגש על מאמצי פיתוח וצמיחה כלכלית.

מול **רוסיה** מאמצי התמרון באו לידי ביטוי בכך שמדינות האזור לא תמכו באופן רשמי בפלישה הרוסית לאוקראינה, ולא הכירו במחוזות האוטונומיים לכאורה של לוגאנסק ודונייצק, ואף יישרו קו עם הסנקציות המערביות על רוסיה, לפחות כלפי חוץ. כמו כן, מדינות האזור חתרו להרחיב את השתלבותן במסגרות אזוריות ובינלאומיות שאינן כוללות את רוסיה, כך למשל, קידמו מסגרות לדיאלוג ושת"פ עם הודו וטורקיה, זאת לצד חברותן בארגון השת"פ של המדינות המוסלמיות (OIC) ומרכזיותן בארגון שנגחאי לשיתוף פעולה (SCO) ובמסגרות נוספות (ראה נספח א'). אולם מנגד, במישור הכלכלי, חלק ממדינות המרחב (קזחסטן וקירגיסטן) הפכו לשער אחורי לאספקת סחורות מערביות לרוסיה, זאת בשל חברותן באיחוד המכסים האירו-אסיאתי. כמו כן, לחלק מהמדינות במרחב יש הסכמים צבאיים וביטחוניים עם רוסיה המאפשרים נוכחות רוסית צבאית בשטחן (קירגיסטן, טג'יקיסטן וקזחסטן) ומשמרים את השפעתה המסורתית באזור, הנתמכת גם על ידי פרופגנדה רשמית וברשתות החברתיות.

גם ההשפעה הסינית נותרה חזקה, ובמיוחד בקזחסטן וטג'יקיסטן. אלו גם היו בין המדינות הבודדות שנשיא סין ביקר בהם לאחר הקורונה. קיים אינטרס הדדי בחיזוק הקשר בין מרכז אסיה לבין סין, שגם בא לידי ביטוי בכינון דיאלוג אזורי ב-2023, וכן בהיקפי הסחר העולים. בשנתיים האחרונות, סין עקפה את רוסיה כשותפת הסחר המובילה של האזור עם \$89 מיליארד ב-2023 אך נתונים אלה לא תואמים את המידע הרשמי של המדינות עצמן בנפרד (למשל קזחסטן שעל פי ממשלתה היקף הסחר הוא 31.5 מיליארד דולר, בעוד שבסין טוענים לסחר של כ-42 מיליארד דולר). בה בעת, סין אינה מוכנה לספק את אותן ערבויות ביטחוניות כפי שרוסיה מעניקה למדינות מרכז אסיה, ועל כן מעוניינת לסייע לרוסיה, על מנת שזו תמשיך להיות תלויה בה. ברקע, יש לזכור גם את התיאום הגובר בין רוסיה לבין סין בזירה הבינלאומית, שבא לידי ביטוי גם במרכז אסיה. מדינות מרכז אסיה מצדן מזהות את התלות הגוברת של רוסיה בסין, ועל כן גם פונות להעמיק את הקשרים הכלכליים עם סין, שהואצו בשל הסנקציות על רוסיה. בנוסף, יש לזכור כי יוזמת "הדרך והתגורה" (BRI) הסינית מושקעת מאד במרכז אסיה (סה"כ כ-240 פרויקטים), אשר שניים ממסדרונות היוזמה עוברים במרחב, וכן רלבנטיים בהקשר למימוש החזון הסיני לפתח את אזור שינג'יאנג במערב סין כמרכז לוגיסטי משמעותי.

גם **ארה"ב** פעלה לקידום האינטרסים שלה במרחב - האזור היה קריטי במסגרת הקואליציה האמריקנית ונאט"ו במלחמה באפגניסטן, אז אוזבקיסטן וקירגיסטן אף החכירו בסיסי צבא לאמריקנים ושותפיהם, בעוד שקזחסטן וטג'יקיסטן אפשרו תנועת דרך המרחב האווירי ולעיתים גם היבשתי שלהם כציר לוגיסטי חשוב עוקף פקיסטן. אולם, ארה"ב לא השכילה ליישם מדיניות אפקטיבית ארוכת טווח למרחב, ולאחר סיום המלחמה באפגניסטן ב-2021, ועזיבת כוחות נאט"ו את האזור, ארה"ב עברה להתמקד בשותפות המרכזיות שלה במסגרת האינדו-פסיפיק וזנחה במידת מה את מרכז אסיה. מנגד, סיום מלחמת אפגניסטן הציב בפני האזור אתגרים מורכבים של הגירה מאפגניסטן השסועה, וכן חשש גובר מהוצאה לפועל של פיגועי טרור מצד זרוע חוראסן של ארגון הטרור דאע"ש.

הנסיבות הגאופוליטיות המשתנות, בדגש על הפלישה הרוסית לאוקראינה והחרפת היריבות בין ארה"ב לבין סין, הובילו לעניין מחודש במרכז אסיה מצד ארה"ב, ובעיקר מצד **אירופה**. בהקשר זה, מרכז אסיה הפך להיות צינור מרכזי למעבר סחורות בין רוסיה וסין לבין אירופה ולהפך, כדי לעקוף סנקציות מערביות. בין כה וכה, האיחוד האירופי מהווה שותף הסחר המרכזי של מרכז אסיה ועל פי **הנציבות האירופית**, מדובר באזור בעל חשיבות אסטרטגית לאירופה, כגשר לסין ולמדינות נוספות באסיה. שלוש מתוך חמש הרפובליקות במרכז אסיה (אוזבקיסטן, טג'יקיסטן וקירגיסטן), הוכנסו לתוכנית האירופית (GSP (Generalised Scheme of Preferences)) המעניקה הטבות סחר למדינות מתפתחות. טורקמניסטן וקזחסטן אינן חלק מתוכנית זו משום שהן ברמת הכנסה גבוהה יותר לנפש. הקשר המחודש עם אירופה בא לידי ביטוי גם במישור המדיני, **וכינון פסגת מנהיגים** בין מדינות מרכז אסיה לבין האיחוד האירופי, לרוב מיד לאחר מפגשי פסגה של מדינות המרחב עם רוסיה וסין. ברקע, **האיחוד האירופי**, אימץ בשנת **2019 אסטרטגיה** עדכנית ליחסי אירופה עם מרכז אסיה, המדגישה שיתוף פעולה בהתמודדות עם אתגרים אזוריים וקידום פרויקטים לפיתוח בר קיימא באזור, בדגש על אנרגיה ירוקה ומים.

הודו הינה מעצמה אזורית נוספת שהרחיבה את קשריה במרכז אסיה תוך מינוף יחסיה ההיסטוריים במרחב, הן בשל צורך גובר במקורות אנרגיה נוספים והרחבת שווקי יצוא, והן בשל התחרות הגוברת מול סין על השפעה אזורית, ובמיוחד בקרב מדינות "הדרום הגלובלי". יתרה מכך, יחסיה הטובים של הודו עם רוסיה ולפני כן עם בריה"מ, מאפשרים להודו גישה נוחה יותר למרחב, ופחות חשדנות כלפיה כפי שישנה מול מעצמות אחרות, כולל במאבק משותף נגד רדיקליזציה אסלאמית. בשנת 2022 הודו ייסדה מסגרת דיאלוג עם רפובליקות מרכז אסיה אשר מתוכנן להתכנס בכל שנתיים ומתמקד בהרחבת הסחר של המרחב עם הודו, בדגש על עמידה ביעדי הפיתוח של מרכז אסיה, כולל בתחום הבריאות. כמו כן, הודו בוחנת הרחבת הפעילות בנמל צ'באהאר באיראן באמצעות שיתופי פעולה עם מרכז אסיה. זאת לצד התשתית ההסכמית שיש להודו מול שלוש מדינות במרחב (קזחסטן, טג'יקיסטן וקירגיסטן) במסגרת **מסדרון התעבורה צפון-דרום** (נספח ב'), והסכם נפרד מול טורקמניסטן (**הסכם אשגבאט**; נספח ג') הנוגע להקמת מסדרון מסחר אזורי נוסף בין איראן, עומאן, טורקמניסטן, אוזבקיסטן והודו.

במישור הכלכלי, כלכלות מרכז אסיה נשענות על יצוא חומרי גלם ואינן מגוונות מספיק, גם מבחינת מספר שותפות הסחר שלהן. עם זאת, חמש הרפובליקות מצליחות להציג כמעט מדי שנה שיעורי צמיחה גבוהים מ-5%, וכן שיעורי אבטלה נמוכים גם בהשוואה עולמית, אך לצד אינפלציה יחסית גבוהה של למעלה מ-10%. אחד המאפיינים החיוביים עבור כלכלות האזור הוא הגיל הצעיר של האוכלוסייה במרחב (60% ויותר בגיל עבודה), המבטא כוח עבודה גדול המוסיף לעידוד הצמיחה. חלק מאוכלוסייה צעירה זו מהגר למטרות עבודה במדינות שכנות, בעיקר לרוסיה, ממנה מגיעים בחזרה מיסים ותשלומים המהווים חלק משמעותי מהתמ"ג של מדינות המרחב ובעיקר של אוזבקיסטן, קירגיסטן וטג'יקיסטן (21%, 31%, 51% מתוך התמ"ג בהתאמה).

באופן טבעי, **סקטור האנרגיה** מהווה מרכיב קריטי בכלכלה של מדינות מרכז אסיה, ובעיקר קזחסטן, טורקמניסטן ואוזבקיסטן. ככל שנוספו מגבלות על רכש הגז הרוסי בעקבות המלחמה באוקראינה, כך מדינות ברחבי העולם חיפשו אחר אלטרנטיבות ומצאו את התשובה במרכז אסיה. במקביל נעשים מאמצים לפתח אנרגיה ירוקה במרחב, ולהדק את שיתופי הפעולה בין מדינות המרחב גם בתחומים המשיקים בין **אנרגיה למים** (טג'יקיסטן וקירגיסטן נשענות על ייצור חשמל באמצעות תחנות הידרואלקטריות), בתמיכה של הבנק העולמי. פרויקט אזורי משמעותי, שנועד להמריץ את כלכלות המרחב ועוסק גם באנרגיה הוא המסדרון האמצעי (ראה נספח ד'), המחבר בין מרכז אסיה לאירופה. בהקשר זה, לאחרונה נחתם הסכם משמעותי בין אוזבקיסטן, קזחסטן ואזרבייג'אן **לאינטגרציה של מערכות האנרגיה** של המדינות, על מנת להרחיב הפקה ויצוא משותפים של מוצרי אנרגיה (ירוקה, נפט וגז) לאירופה, תוך מעבר בים הכספי ובים השחור.

השינויים הגאופוליטיים שהוזכרו לעיל מציבים גם **אתגרים מורכבים** למדינות המרחב. לצד איום הטרור, נדרשים מאמצים עילאיים להיזהר מזליגת **האגרסיביות הרוסית** כפי שבאה לידי ביטוי באוקראינה גם במרכז אסיה, ובהקשר לסין להימנע מיצירת **תלות גדולה מדי בכלכלה הסינית**. כמו כן, מדינות מרכז אסיה נדרשות להתמודד עם מחסור במים, היעדר ביטחון מזון והשפעות מרחיקות לכת של שינויי האקלים על המרחב.

בהקשר ל**ישראל והעם היהודי**, יצוין כי מרחב מרכז אסיה נודע לאורך ההיסטוריה כחף מאנטישמיות (לרוב) ואף שימש מקלט ליהודים בזמן מלחמת העולם השנייה. על רקע זה, ניתן להבין גם את האהדה הבסיסית לעם היהודי ולישראל, על אף שמדובר במדינות מוסלמיות סוניות (חילוניות על פי הגדרתן בחוקה). כך, גם מאז פרוץ המלחמה במזרח התיכון, מדינות האזור נקטו **בגישה זהירה** בנוגע לסכסוך (להוציא טורקמניסטן שכלל לא התייחסה למתרחש), כאשר מצד אחד **הביעו דאגה** מהמצב ההומניטרי בעזה ותמיכה בפלסטינים, אך מצד שני, פעלו בזירה הפנימית לבלום ניסיונות לארגן מחאות המוניות למען הפלסטינים וחרם נגד ישראל, מתוך חשש להפרת הסדר הציבורי ורדיקליזציה אסלאמית, כולל באמצעות הרשתות החברתיות. בשל חברותן של רפובליקות אלה בארגון המדינות המוסלמיות, בהצבעות באו"ם, הן הצטרפו **לרוב האוטומטי נגד ישראל** (מלבד טורקמניסטן כנזכר לעיל).

יתרה מכך, ככל שהמלחמה במזרח התיכון החריפה ולא הסתכמה רק במאבק של ישראל נגד שלוחיה של איראן בלבנון ובעזה, אלא כללה גם החלפת מהלומות ישירות בין איראן לבין ישראל, גם החשש של מדינות מרכז אסיה מהסלמה אזורית התגבר גם כן, בשל שכנותה של איראן למרחב האירו-אסיאתי – סכסוך זה מתווסף לקונפליקטים מתמשכים אחרים סביב המרחב (אזרבייג'אן-ארמניה; הודו-פקיסטן; אפגניסטן).

מכלול המגמות והתהליכים הגאופוליטיים המתרחשים סביב ובתוך מרחב מרכז אסיה, מחייבים לבצע **הערכה מחדש של מדיניות ישראל מול מדינות המרחב**, על מנת לנצל בצורה מיטבית את ההזדמנויות הקיימות, בוודאי במציאות מדינית קשה לישראל שבה גם חלק מהמדינות הידידותיות לישראל שומרות על פרופיל נמוך בקשריהן עם ישראל. מסמך זה יציג המלצות למדיניות ולפעולה מול מדינות המרחב.

מאפיינים בולטים של מדינות המרחב

קזחסטן

נושא	אינדיקטורים	נתון (2023 אלא אם כן מצוין אחרת)
כלכלה	שיעור צמיחה	5.1%
	תמ"ג לנפש	\$13,193
	אינפלציה	9.8%
	אבטלה	4.7%
	חוב ממשלתי ביחס לתמ"ג	22.8%
	סקטורים מובילים ביחס לתמ"ג	ייצור סחורות (36.2%), שירותים (56.4%). בהם בנייה, תחבורה ותקשורת.
אנרגיה	השקעות זרות	\$169.2 מיליארד דולר
	שותפות סחר מובילות	יצוא – איטליה (23.5%), סין (18%), רוסיה (9.6%) יבוא – רוסיה (28%), סין (25%), גרמניה (5%)
	תמהיל הפקת חשמל	דלקים (84%, מתוכם 70% פחם), הידרו (12%), סולארי ורוח (>2%)
	רזרבות	נפט - 30 מיליארד חביות (12 בעולם) גז – 3.8 טריליון מטר מעוקב (15 בעולם) פחם – 33.6 מיליארד טון (בעשירייה המובילה) אורניום – כמיליון טון (12% מהרזרבות העולמיות) בעלת רזרבות של 15 מתכות נדירות
דמוגרפיה	אוכלוסייה	20.6 מיליון
	קבוצות אתניות	קזחים (71%), רוסים (15%), אוזבקים (3.3%)
	דת	אסאלם סוני (69%), נוצרים (17.2%) ואחרים
	כוח עבודה	62.8%
	תוחלת חיים	73.3
	ילודה	17.2 לידות ל-1000 איש
	עיור	58.2%
	סוג	רפובליקה נשיאותית
משטר	ראש המדינה	Kasym-Zhomrat Tokayev
	בחירות	התקיימו בנובמבר 2022, עבור קדנציה אחת של שבע שנים. הבחירות הבאות בסוף 2029.
שטח	גודל	2,724,900 ק"מ רבוע + רצועת חוף של 1,894 ק"מ לים הכספי.
	טופוגרפיה	ערבות נרחבות; כ-77% מהקרע מתאימה לחקלאות

הכלכלה הקוזחית עדיין מבוססת ברובה על יצוא חומרי גלם כמו נפט ומתכות, וטרם הצליחה למנף את מיקומה האסטרטגי לשדרוג הכלכלה. על מנת לגוון את הכלכלה ולעודד פיתוח בר קיימא, ממשלת קוזחסטן הציבה יעד בסך \$41 מיליארד דולר של יצוא סחורות שלא מסקטור האנרגיה עד שנת 2025, אשר יהוו יותר מ-45% מכלל היצוא הקוזחי. בשנת 2023, כבר ניכרה עלייה בתחום זה, כאשר קוזחסטן ייצאה למעלה מ-30% של מוצרים שאינם קשורים בנפט, בעיקר למדינות אסיה – סין, קוריאה וויטנאם, ובעיקר כימיקלים, אורניום, נחושת ומעט מכשירים מכניים. אולם גם אלה משקפים תלות בייצוא חומרי גלם. סחר החוץ של קוזחסטן עלה ב-3.2% בשנת 2023, עם יצוא של כמעט 80 מיליארד דולר, לעומת יבוא של כ-61 מיליארד דולר.

סין הפכה לשותפת הסחר המדינתית המובילה של קוזחסטן עם \$31.5 מיליארד בשנת 2023, תוך שהיא עוקפת את רוסיה, ונשיאי שתי המדינות קבעו יעד של \$40 מיליארד דולר לסחר ההדדי בשנים הקרובות.

קוזחסטן החברה באיחוד המכסים האירו-אסיאתי, הפכה מאז הפלישה הרוסית לאוקראינה, **לשער אחורי** עבור סחורות ממדינות מערביות, בעיקר מאירופה לרוסיה. כך **היצוא הקוזחי לרוסיה**, עלה באופן לא פרופורציונלי בשנת 2022, וכלל יצוא של מוצרי אלקטרוניקה בשווי 550 מיליון אירו, פי 18 מהיצוא הרגיל מקוזחסטן לרוסיה. סך הסחר בין המדינות עמד על כ-\$26 מיליארד דולר בשנת 2023, על אף ירידה ביבוא מרוסיה. כחצי מהחברות הזרות בקוזחסטן הן רוסיות.

קוזחסטן היא מפיקה ויצואנית מובילה נפט, גז ופחם, אך גם נתח הולך וגדל של אנרגיה ירוקה. בשל התלות ביצוא נפט, מתיחות במזרח התיכון שתעלה את מחירי הנפט יכולה להיות בשורה טובה לכלכלה הקוזחית. בה בעת, היא תלויה ברוסיה כיוון שזו שולטת בקונסורטיום של צינור הגז בים הכספי שאחראי על כ-79% מיצוא הנפט הקוזחי (60% מהתמ"ג), וכן שולטת ב-25% מהפקת האורניום בקוזחסטן.

לצד הקשר המעמיק עם סין והעמוק עם רוסיה, יעד היצוא המוביל של קוזחסטן הוא איטליה, ושותפות סחר בולטות נוספות הן הולנד, קוריאה וטורקיה. אך אם בוחנים את כלל הסחר של האיחוד האירופי עם קוזחסטן, מגיעים להיקף שגדול מזה שקיים עם סין, ומוערך בכמעט שליש מכלל הסחר של קוזחסטן עם \$42.6 מיליארד דולר.

מדיניות החוץ

מאז התפרקות בריה"מ, קוזחסטן נקטה במדיניות ניטרלית לרוב, אך פעלתנית בזירה הבינ"ל בעיקר באמצעות ארגונים בינ"ל. נשיאה הקודם, נורבייב, היה זה שהגה את ארגון SCO (פורום שנגחאי לשנת"פ) וקידם יוזמות בינ"ל למען שלום, יציבות, פיתוח כלכלי ואף שימוש אחראי בטכנולוגיה גרעינית (במיוחד במהלך חברותה הזמנית של קוזחסטן במועצת הביטחון של האו"ם בשנים 2017-2018) – יש לזכור כי קוזחסטן היא מפיקת האורניום המובילה בעולם ועל כן שואפת לקבוע סטנדרטים בינ"ל בתחום הגרעין. בתקופתו התגבשה מדיניות החוץ הרב-ממדית שנועדה לאזן בין רוסיה, סין והמערב, ולשים דגש רב על דיפלומטיה כלכלית.

כאמור, בשל הקשרים הכלכליים העמוקים והמסורת הסובייטית שעדיין ניכרת בקוזחסטן, **לרוסיה** עדיין השפעה גדולה על קוזחסטן, שנאלצת להתנהל בזהירות מול שכנתה מצפון, על מנת לשמור על עצמאותה. אולם, טוקאייב בחר לא להכיר במחוזות הבדלניים במזרח אוקראינה, ולא תמך בפלישה הרוסית לאוקראינה. לצד זאת, יחסי קוזחסטן עם סין, זכו להגדרה של Comprehensive Strategic Partnership, המבטאים את החשיבות שסין מייחסת לקוזחסטן, בדגש על מימוש פרויקטים של יוזמת "החגורה והדרך", אספקת אנרגיה, והתקרבות מדינית בכדי לחזק השפעתה בפורומים בינ"ל.

מנגד, ארה"ב והא"א הן המשקיעות הגדולות בקוזחסטן, אלה עדיין לא מתורגמות להשפעה גדולה יותר בתחרות מול רוסיה וסין. ארה"ב גם, בדומה לסין, הגדירה את היחסים עם קוזחסטן כאסטרטגיים, אך אלה מתמקדים בביטחון ובמניעת פרוליפרציה גרעינית, וכוללים גם מחקרים משותפים בתחום הגרעין.

ישראל – קוזחסטן היא השותפה הבכירה של ישראל במרחב מרכז אסיה, והיחסים הביטורליים בין המדינות מגוונים ומכסים כמעט כל תחום, החל מאנרגיה, ביטחון, כלכלה, בריאות, חקלאות ועוד. למרות זאת, היקף הסחר בין המדינות נותר נמוך סביב ה-200 מיליון דולר. ביקור ראש הממשלה בקוזחסטן בדצמבר 2016 (הכותב ריכז

והכין את תכני הביקור ההיסטורי עבור ראש הממשלה בתפקידו במטה לביטחון לאומי) הפיח רוח חדשה ביחסים הביטחוניים, שלווח גם בהשתתפות ישראלית באקספו שהתקיים באסטנה ב-2017. בעקבות הביקור, התקיימו ביקורים ופגישות נוספים בין שרי הממשלות על מנת לשדרג את היחסים. קזחסטן היא ספקית מרכזית של נפט וחיטה לישראל, ולאורך השנים רכשה מישראל טכנולוגיות ביטחוניות מגוונות, אולם בפועל פרויקטים אזרחיים לא מומשו, כמו גם הרחבת השת"פ התעשייתית-ביטחונית בין המדינות (מעבר לרכש). בעקבות ה-7 באוקטובר, קזחסטן הייתה המדינה היחידה במרכז אסיה שגינתה את מתקפות חמאס וקראה לשחרור כל החטופים; ומנגד, העניקה סיוע לפלסטינים בסך מיליון דולר. כמו כן, לקזחסטן 430 חיילים במשימות האו"ם במזרח התיכון, כולל באונדו"פ (רמה"ג), ומשקיפי UNTSO בזירות נוספות, כך שההתפתחויות במזרח התיכון מדאיגות את קזחסטן. כמו כן, בעקבות המצב, אייר אסטנה שהפעילה טיסות ישירות בין המדינות הודיעה כי לא תטוס לישראל עד למרץ 2025, דבר המקשה על הקשר בין המדינות ובעיקר על הפעילות העסקית.

מגמות פנים

קזחסטן חוותה מחאות נרחבות בשנת 2022, בהן נהרגו 238 אזרחים, וחשפו חולשות מבניות במערכת הפוליטית בקזחסטן, ומאבקי כוח בין האליטות שאיימו על הסדר הפנימי הקיים. מחאות אלה הופסקו רק לאחר התערבות של רוסיה שלבקשתו של טוקאייב שלחה כוחות לסייע לו בהשבת הסדר הפנימי. לטוקאייב לקח יותר משנה לייצב את המערכת, ולבסס את כוחו לאחר הבחירות במדינה במרץ 2023.

המצב הפנימי במדינה נותר מתוח, ולנשיא טוקאייב משימה מורכבת לקדם את הרפורמות שהציג כבר לפני שנתיים לעבר דמוקרטיזציה מוגברת ופתיחות של קזחסטן, על רקע החשש ליציבות במדינה, והצורך לנתב בין הקולות השונים בחברה הקוזחית, כולל אלה שמעוניינים בצמצום התלות בסין ורוסיה, לבין האליטות המסורתיות, הפוליטיות והעסקיות במדינה. זאת, תוך כדי שמירה על אופיה החילונית ומודל האסלאם המתון.

אוזבקיסטן

נושא	אינדיקטורים	נתון (2023 אלא אם כן מצוין אחרת)	
כלכלה	שיעור צמיחה	6%	
	תמ"ג לנפש	\$8,800	
	אינפלציה	8.77%	
	אבטלה	4.53%	
	חוב ממשלתי ביחס לתמ"ג	24.3%	
	סקטורים מובילים ביחס לתמ"ג	הכלכלה עדיין מבוססת על חומרי גלם. חקלאות (23%), תעשייה (30.5%), שירותים (41%). עיקר היצוא - טקסטיל, מתכות וגז; עיקר היבוא - חלקי רכב ומכונות, חיטה ודלק מזוקק.	
	השקעות זרות	2.5 מיליארד דולר	
אנרגיה	שותפות סחר מובילות	יצוא – שווייץ (25%), רוסיה (15%), סין (12%) יבוא – סין (24%), רוסיה (19%), קזחסטן (12%)	
	תמהיל הפקת חשמל	דלקים (93.3%), הידרו (6.7%)	
דמוגרפיה	רזרבות	נפט – כ-600 מיליון חביות (46 בעולם) גז – 1.84 טריליון מטר מעוקב (19 בעולם) פחם – 1.375 מיליארד טון (27 בעולם) אורניום – כ-130 אלף טון (13 בעולם)	
	אוכלוסייה	36.5 מיליון	
	קבוצות אתניות	אוזבקים (83.8%), טג'יקים (4.8%), קזחים (2.5%)	
	דת	אסאלם סוני (88%), נוצרים (9%) ואחרים	
	כוח עבודה	63.7%	
	תוחלת חיים	76.2	
	ילודה	20.5 לידות ל-1000 איש	
	עיור	50.5%	
	משטר	סוג	רפובליקה נשיאותית
		ראש המדינה	Shavkat Mirziyoyev
בחירות		התקיימו ביולי 2023, עבור קדנציה אחת של שבע שנים, ניתן להיבחר פעם שנייה. הבחירות הבאות ב-2030.	
שטח	גודל	447,400 ק"מ רבוע	
	טופוגרפיה	מישורי לרוב ואזורים עם דיונות	

תחת שלטונו של מירזוייב אשר נבחר ב-2016, אוזבקיסטן עוברת שינוי דרמטי, מהסתגרות יחסית ומחלוקות תכופות עם שכנותיה (במיוחד טג'יקיסטן וקירגיסטן) למאמץ ניכר להיפתח יותר לעולם ולמצוא דרכים לשיתוף פעולה עם שכנותיה להסדרת גבולות, זרימת מים ואנרגיה. מעבר לשיפור היחסים עם שכנותיה שהוצבו במוקד הדיפלומטיה האוזבקית, אוזבקיסטן דוגלת במדיניות חוץ רב-ממדית בזירה הבינלאומית, השואפת לדבר עם כלל השחקנים, תוך התרחקות מקונפליקטים ולעיתים אף הסננות דיפלומטית.

במסגרת זו, נשיא אוזבקיסטן קידם וחתם על הסכמי שותפות אסטרטגית עם כלל המעצמות הבינלאומיות והאזוריות, דוגמת ארה"ב, רוסיה, סין, טורקיה, הודו, הא"א ואזרבייג'אן. צעדים אלה תרמו לחיזוק היכולת של אוזבקיסטן לתמרן בין המעצמות ולצמצם את ההשפעה הרוסית, דבר שהיה חיוני במיוחד אחרי הפלישה לאוקראינה, שהציפה חשש מתרחיש דומה גם בקרב מדינות מרכז אסיה. אוזבקיסטן נקטה בצעדים להימנע מהפרת הסנקציות המערביות, אך בהצבעות בינ"ל הנוגעות לאגרסיביות הרוסית נעדרה באופן מופגן. עם זאת, ההשפעה הרוסית והסינית עדיין חזקות, בעיקר במישור הכלכלי (כפי שניתן לראות בנתוני הסחר) – אוזבקיסטן מהווה יעד חשוב במסגרת יוזמת ה-BRI הסינית, וככלל היחסים עם סין מאד חמים וקרובים כפי שבא לידי ביטוי גם במסגרת מפגשי ה-SCO.

סוגיה אחת שבה אוזבקיסטן כן מאד פעילה ברמה הבינ"ל היא אפגניסטן והמאבק בטרור. פעלתנות זו נובעת מניסיון עבר של האוזבקים בהתמודדות עם טרור, וכן לאור האיומים הפוטנציאליים משלטון הטאליבן באפגניסטן, והתחזקותו של מחוז חוראסאן של המדינה האסלאמית.

בהקשר הישראלי, המלחמה הגבירה עוד יותר את הדאגה האוזבקית מאיומי טרור מצד מחוז חוראסאן של המדינה האסלאמית. מאז ה-7 באוקטובר, הופצו מספר איומים נקודתיים אשר כללו מידע על טיסות מישראל לטשקנט וכן יעדים ישראלים ויהודים באוזבקיסטן, ובסך הכול היו ארבע תקיפות נגד יעדים ישראלים, כולל בתי עסק, ולכן שגרירות ישראל בטשקנט (אמונה גם על טג'יקיסטן) הגבירה את האבטחה סביב מרכזי תרבות יהודים ומבנה השגרירות עצמו. במישור המדיני, אוזבקיסטן ניסתה לשמור על קו מאוזן אך כן הביעה תמיכה בפלסטינים ואף שיגרה סיוע לפלסטינים בסך 1.5 מיליון דולר. כמו כן, הממשלה פיזרה מספר הפגנות למען הפלסטינים מחשש להפרות סדר.

התפתחויות פנים

המשטר באוזבקיסטן יציב ולאליטה השלטת אין אופוזיציה אמיתית, כך שגם הבחירות לפרלמנט שהתקיימו באוקטובר 2024, נועדו לחזק את מעמדו של נשיא המדינה. כך, למרות ריכוך חלק מהצעדים הדרקוניים של הנשיא הקודם קארימוב, מירזוייב שימר את מרבית האמצעים הללו כדי לבסס את שלטונו, כולל הגבלות על חופש הביטוי, העיתונות, והיעדר דמוקרטיה מתפקדת, אך עשה זאת תוך נקיטת שינויים קוסמטיים שלכאורה חיזקו את הדמוקרטיה, כמו שינוי שיטת הבחירות מרוב מוחלט לרוב יחסי אשר לכאורה מייצג טוב יותר את האוכלוסייה.

כמו כן, אוזבקיסטן טרם ביצעה רפורמות נרחבות לפתיחת הכלכלה ומשק האנרגיה, על אף הצגת תכנית רחבה בהקשר זה בשנת 2017, ותוכנית חומש מעודכנת לשנים 2022-2026. חלק מהרפורמה הזו, בתמיכה של הבנק העולמי בסך של 2.1 מיליארד דולר, נועדה למגר תופעה של העסקה לא חוקית של ילדים ועבודה בכפייה, הפחתת הריכוזיות הממשלתית במשק, פיתוח מקומות עבודה בתחום החקלאות וסקטורים נוספים.

הכלכלה האוזבקית עדיין נשלטת על ידי תאגידים ממשלתיים, ותהליכי הפרטה לא צוברים תאוצה, בין היתר, בשל רגולציה מכבידה ומסורבלת. רק בשנים האחרונות ניתן לראות מעט תוצאות בכיוון זה עם עלייה בהשקעות הזרות במדינה, ושילוש מספר החברות הפרטיות הרשומות באוזבקיסטן. בנוסף, הממשלה הנוכחית פועלת להגדיל את נתח האנרגיה הירוקה (סולארי ורוח) מתוך תמהיל ייצור החשמל במדינה, מהלך שניבב הזדמנויות לחברות טכנולוגיה זרות בתחום זה להיכנס לאוזבקיסטן.

מעבר לכך, אוזבקיסטן מתמודדת עם קיומה של רפובליקה אוטונומית בשטחה בשם קרקלפאקסטן (Karakalpakstan) המהווה כ-40% משטח המדינה, בעיקר באזור המדברי וימת אורל שהתייבשה. השלטון האוזבקי פועל למנוע את עצמאות החבל, ובשנת 2022 נאלץ להתמודד עם מחאות אלימות שפרצו בחבל בעקבות ניסיון של הנשיא לבטל את מעמדו האוטונומי של החבל הקבוע בחוקה. המחאות נפסקו רק לאחר התערבות אלימה של כוחות השיטור והטלת מצור על החבל.

קירגיסטן

נושא	אינדיקטורים	נתון (2023 אלא אם כן מצוין אחרת)	
כלכלה	שיעור צמיחה	6.15%	
	תמ"ג לנפש	\$6,400	
	אינפלציה	10.75%	
	אבטלה	4.04%	
	חוב ממשלתי ביחס לתמ"ג	47.09%	
	סקטורים מובילים ביחס לתמ"ג	חקלאות (9.7%), תעשייה (22.6%), שירותים (50.8%).	
אנרגיה	השקעות זרות	845 מיליון דולר	
	שותפות סחר מובילות	יצוא – רוסיה (43%), קזחסטן (18%), אוזבקיסטן (10%). בעיקר בדים, דלקים ומתכות. יבוא – סין (64%), רוסיה (10%), אוזבקיסטן, טורקיה וקזחסטן (4% כל אחת). בעיקר בדים ומכונות.	
	תמהיל הפקת חשמל	הידרואלקטרי (85.9%), דלקים (14.1%)	
דמוגרפיה	רזרבות	בעלת רזרבות של מעטות של מתכות נדירות והרבה מקורות מים	
	אוכלוסייה	6.2 מיליון	
	קבוצות אתניות	קירגיזים (73.8%), אוזבקים (14.8%), רוסים (5%)	
	דת	מוסלמים (90%), נוצרים (7%)	
	כוח עבודה (גיל 15-64)	64%	
	תוחלת חיים	71.9	
	ילודה	18.7 לידות ל-1000 איש	
	עיוור	37.8%	
	משטר	סוג	רפובליקה נשיאותית
		ראש המדינה	Sadyr Japarov
בחירות		התקיימו בחירות בינואר 2021, הבחירות הבאות ב-2027. ישנה מגבלה של שתי קדנציות בלבד.	
שטח	גודל	כ-200,000 ק"מ רבוע	
	טופוגרפיה	הרים ועמקים. 55.4% מהאדמה מתאים לחקלאות	

ארה"ב: לאורך המלחמה באפגניסטן, ארצות הברית ונאט"ו הפעילו את אחד הבסיסים הלוגיסטיים המרכזיים לתמיכה במלחמה, בשדה התעופה הבינלאומי Manas, בעיר הבירה של קירגיסטן, בישקק, ששירת את הכוחות בשנים 2001-2014. בתמורה, קירגיסטן קיבלה סיוע והשקעות מארה"ב בסך של \$318 מיליון דולר. שיתוף פעולה זה התאפשר הודות להסכמות בין ארה"ב לרוסיה להיאבק יחד בטרור (2001), אך ככל שמאמצי ה-Restart בין המעצמות נכשלו, הלחץ הרוסי, כלכלי ומדיני, על ממשלת קירגיסטן לסגור את הבסיס התגבר כדי למנוע דריסת רגל מערבית במדינה, עד שלבסוף קירגיסטן נכנעה וסגרה את הבסיס ב-2014. דעת הקהל המקומית אשר ניזונה ממסרים רוסים, סלדה מהקשר עם האמריקנים, ונשיא קירגיסטן אטאמבייב, התחייב לסגור את הבסיס במסגרת קמפיין הבחירות שלו לנשיאות. פרק זה הותיר טעם מר לגבי שיתוף פעולה עם ארה"ב, ומאז יחסי המדינות לא התקדמו. התפתחות זו התרחשה בחפיפה להידרדרות ביחסי ארה"ב-רוסיה.

רוסיה: למרות ההשפעה העמוקה של רוסיה על קירגיסטן, וההתרחקות של האחרונה מארה"ב, קירגיסטן ביטלה לפני מספר שנים תרגילים צבאיים משותפים בשטחה, אך עדיין מאפשרת נוכחות רוסית צבאית בשטחה בבסיס חיל האוויר קנט, הנמצא קרוב לבירה בישקק. הבסיס מושכר לרוסים לתקופה של 15 שנים (עד 2027) עם אפשרות הארכה ל-5 שנים נוספות. נשיא רוסיה, פוטין הגדיר את הבסיס כהיבט חשוב לשיתוף הפעולה הביטחוני בין המדינות, ולמעשה להעמקת התלות של קירגיסטן ברוסיה. איתות נוסף לחשיבות שרוסיה מייחסת לקירגיסטן היא העובדה שהביקור הראשון של פוטין מחוץ לרוסיה לאחר הוצאת צו המעצר נגדו על ידי ה-ICC, היה לבישקק.

במישור הכלכלי, התלות הקירגיזית ברוסיה גדולה, שעה שבשנת 2023, רוסיה הייתה משותפות הסחר המובילות של קירגיסטן עם 18.7% מכלל הסחר, ומגמה דומה נרשמה גם ב-2024, בה רוסיה עדיין מהמשקיעות המובילות בקירגיסטן. יש לזכור כי קירגיסטן חברה באיחוד המכסים האירו-אסיאתי, ועל כן, מאז הפלישה הרוסית לאוקראינה, קירגיסטן הפכה להיות שער אחורי להעברת סחורות ממדינות מערביות לרוסיה – מאז אמצע 2022, יצוא הסחורות של מדינות כמו גרמניה, פולין, ליטא, איטליה, יפן, בריטניה ועוד קפצו בעשרות אחוזים (ובחלק מהסקטורים באלפי אחוזים, למשל עלייה של 5,500% ביצוא המכוניות מגרמניה) ומוערך כי עלייה זו מקזזת כמעט מחצית מהירידה בסחר הישיר עם רוסיה שהצטמצם בשל הסנקציות. לפי הנתונים, חלק מהיצוא האירופי לכאורה לקירגיסטן, כלל לא מגיע למדינה זו, כיוון שיש פער בין היצוא המדווח מאירופה לבין היבוא המתקבל בקירגיסטן. על אף שלא מדובר בנתח משמעותי מהיצוא האירופי הכולל, מדובר בצינור חמצן חשוב לכלכלה הרוסית שמתאפשר הודות לקירגיסטן, וכולל בחלקו גם מוצרים דו-שימושיים.

סין: קירגיסטן הסתייעה בסין על מנת להיפתח כלכלית לעולם, אך שורה של הלוואות והישענות על פרויקטים במסגרת ה-BRI, הובילו לתלות מאד גדולה של המדינה המרכז אסיאתית בסין וחוב שמוערך ב-6.2 מיליארד דולר. חברות סיניות מובילות פרויקטים של תשתיות אנרגיה ותחבורה במדינה, כולל בנייה של תחנות כוח. קשר זה בא לידי ביטוי גם בהיבט המדיני עם פגישות רמות דרג בין המדינות, כולל פגישה לאחרונה של הנשיאים במסגרת פסגת SCO, וכן פגישה בילטרלית בסין בעת ביקורו של הנשיא ג'אפרוב שם.

ישראל: עם תחילת המלחמה בעזה, התקיימו הפגנות קטנות בבירה בישקק למען הפלסטינים וקריאות לסיום "הכיבוש" ואף טענות "לרצח עם" שישראל מבצעת בפלסטינים. מנגד, הממשלה פעלה למנוע הפגנת סולידריות עם ישראל, כולל תשאולים של בלוגרים שגיננו את מתקפות הטרור של חמאס. לעמדה זו של הממשלה הקירגיזית יש שורשים בעמדה הלעומתית של רוסיה וסין כלפי ישראל מאז פרוץ המלחמה. יצוין כי לישראל אין שגרירות במדינה זו (מיוצגת מאסטנה), ולקירגיסטן אין שגרירות בישראל (מיוצגת מהשגרירות בטורקיה), והיקף היחסים מצומצם.

התפתחויות פנים

קירגיסטן הינה רפובליקה נשיאותית, אך בעקבות המחאות בשנות ה-2000, הפכה לרפובליקה פרלמנטרית, עד שבהדרגה שוב חזרה לרפובליקה נשיאותית והפעם עם יותר סמכויות בידי הנשיא. עם זאת, בהשוואה לרפובליקות

אחרות במרחב, קירגיסטן עדיין נחשבת דמוקרטית יותר בכל הקשור לבחירות. שתי מחאות נרחבות בשנים 2005, ו-2010 הובילו להדחת הנשיאים המכהנים, ורק הנשיא לשעבר, אטאמבייב, שנבחר לראשונה ב-2011 השלים קדנציה מלאה ואף כיבד את החוקה המגבילה את משך כהונתו של הנשיא. הנשיא המכהן ג'אפרוב (משנת 2021) מתאפיין בסגנון ריכוזי והוא צמצם את סמכויות הפרלמנט בזמן שלטונו. עיקר הביקורת בקשר לדמוקרטיה בקירגיסטן נוגעת למגבלות במדינה על חופש הביטוי והעיתונות.

על אף היותה של קירגיסטן עשירה במשאבים, הכלכלה שלה טרם התפתחה ועדיין תלויה במידה רבה בכספים שאזרחיה מעבירים מעבר לים, לרוב מהגרי עבודה לרוסיה. כמו כן, שחיתות נרחבת אינה מאפשרת אווירה ידידותית למשיכת השקעות זרות, ועל כן הממשלה מוציאה משאבים רבים עבור פיתוח.

טג'יקיסטן

נושא	אינדיקטורים	נתון (2023 אלא אם כן מצוין אחרת)
כלכלה	שיעור צמיחה	8.3%
	תמ"ג לנפש	\$4,600
	אינפלציה	7.7%
	אבטלה	כ-7%
	חוב ממשלתי ביחס לתמ"ג	50.4%
	סקטורים מובילים ביחס לתמ"ג	חקלאות (22.9%), תעשייה (34.7%), שירותים (34.1%)
	השקעות זרות	כ-220 מיליון דולר (רובן מסיין)
אנרגיה	שותפות סחר מובילות	יצוא – קזחסטן (20%), שווייץ (19%), סין (17%). בעיקר מתכות.
		יבוא – סין (33%), רוסיה (22%), קזחסטן (13%). בעיקר דלק, חיטה, מכוניות
דמוגרפיה	תמהיל הפקת חשמל	הידרואלקטרי (89.3%), דלקים (10.7%)
	זרובות	מעט זרובות של נפט, גז ופחם, אך הרבה מאד מקורות מים שמשמשים גם לייצור חשמל.
משטר	אוכלוסייה	10.4 מיליון
	קבוצות אתניות	טג'יקים (84.3%), אוזבקים (13.8%)
	דת	מוסלמים (95% סונים, 3% שיעים) ואחרים 2%
	כוח עבודה	59.3%
	תוחלת חיים	71.9
	ילודה	25.8 לידות ל-1000 איש
	עיוור	28.2%
	סוג ראש המדינה	רפובליקה נשיאותית
שטח	בחירות	Emomali Rahmon (מאז 1994)
		על אף שקיימת מגבלה של שתי קדנציות באורך שבע שנים, ראחמון הוא מנהיג האומה ולכן מגבלה זו לא חלה עליו. הבחירות האחרונות התקיימו אוקטובר 2020, הבאות ב-2027.
שטח	גודל	144,100 ק"מ רבוע
	טופוגרפיה	הרים ועמקים. 34.7% מהאדמה מתאים לחקלאות

כיוון שטג'יקיסטן מדינה ענייה ונעדרת משאבים רבים היא נשענה ברוב שנות עצמאותה על רוסיה, סין ושכנותיה. קשר זה בא לידי ביטוי גם בהגירת עבודה רחבה מטג'יקיסטן לרוסיה, שבתקופות מסוימות אף שיקפה 30%-50% מהתמ"ג (המובילה בעולם בהקשר זה). היבט זה יצר תלות לא רצויה ברוסיה ומנוף פוליטי על המדינה לשמור על עמדה פרו-רוסית על אף האגרסיביות של רוסיה בזירה הבינ"ל. יצוין כי אזרחים טג'יקים נמצאו אחראים לפיגוע שהתרחש במוסקבה במרץ 2024, דבר שהוסיף לרצון של ממשלת טג'יקיסטן לשתף פעולה עם רוסיה, וחיזוק הקשרים הביטחוניים בין השתיים (כולל תרגילים משותפים וחכירת בסיסים). בשל חולשתה של טג'יקיסטן לא צפוי שינוי במדיניות זו בעתיד הקרוב, אך לאור המצב הכלכלי של רוסיה, שפוגע גם בהכנסות העובדים הטג'יקים שם, טג'יקיסטן כן מנסה למצוא אלטרנטיבות כלכליות.

סין הפכה לשותפה הכלכלית החשובה ביותר של טג'יקיסטן, ובעיקר בפרויקטים של תשתיות, תקשורת, חלקאות וכרייה. השנה בפורום משותף בין המדינות, סין התחייבה להשקעות בסך 500 מיליון דולר בפרויקטים שונים, וכן השקעה עתידית של \$1.5 מיליארד בהקמה של מתקן אנרגיה סולארית בגבול עם אפגניסטן. על אף שמקבלי ההחלטות בטג'יקיסטן מודעים לכך שמימון סיני מגיע עם תג מחיר (לטג'יקיסטן חוב של כ-2 מיליארד דולר לסין), אין להם ברירות של ממש. בנוסף, סין מייחסת חשיבות לטג'יקיסטן בשל היותה מדינת חיץ חיונית עם רוב שטחה של אפגניסטן.

כמו כן, טג'יקיסטן פועלת להרחיב את קשרים עם מדינות המפרץ הפרסי, למרות חשש מפגיעה אפשרית במודל האסלאם המתון שקיים ברפובליקה. כך, טג'יקיסטן הסכימה לקבל הלוואות וסיוע מקטאר (שאף בנתה מסגד גדול בבירה דושנבה), כוויית וערב הסעודית. מגמה זו החלה לפני כעשור בחפיפה למהמורות ביחסי טג'יקיסטן עם איראן, יחסים שידעו עליות ומורדות, אך בסה"כ ניתן להגדירם טובים ובמגמת שיפור. בדומה לכך, גם היחסים עם טורקיה חשובים מאד לטג'יקיסטן, וכוללים גם שת"פ ביטחוני, בין היתר, מכירת כטב"מים מתוצרת טורקית.

הנוכחות המערבית בטג'יקיסטן דלה, ומאז סיום מלחמת אפגניסטן, האינטרקציות עם טג'יקיסטן מעטות מאד. ארה"ב והאיחוד האירופי מנסים לסייע לטג'יקיסטן באמצעות קרנות בינ"ל לפיתוח, אך ככל שטג'יקיסטן נתונה תחת אחיזתן של רוסיה, סין ומדינות חתרניות כמו טורקיה ואיראן, היכולת של המערב לקדם שינוי בטג'יקיסטן נמוך מאד.

בהקשר הישראלי, מבין מדינות המרחב טג'יקיסטן הציגה את העמדה הכי אנטי-ישראלית, ייתכן בשל קשריה הטובים עם איראן וההשפעה הרבה שיש לסין וטורקיה על המדינה. אך גם בהקשר זה, לא ניכרה אקטיביות כלשהי מצד הנהגת טג'יקיסטן בנושא, ובדומה לרפובליקות האחרות באזור, היה ניסיון להרחיק עצמם מהאירוע עד כמה שניתן. נשיא טג'יקיסטן טען כי אין פתרון צבאי לסכסוך בין ישראל לפלסטינים וכי רק יישום פתרון "שתי המדינות" יסיים את הסכסוך. בכל מקרה, אין קשרים ענפים בין ישראל למדינה זו, היקף סחר מצומצם, ואף אין שגרירות ישראלית במדינה (מיוצגת ע"י השגרירות בטשקנט).

ברקע, טג'יקיסטן כמו אוזבקיסטן חוששת מפעילות [סניף המדינה האסלאמית](#) בחוראסן, שבעקבות ה-7 באוקטובר ניסה לגייס אזרחים ומשאבים, ולהסית את האוכלוסייה המקומית נגד ישראל ואיראן, אותן הגדיר כאויבות האסלאם הסוני באופן שווה. ערוצי התעמולה של המדינה האסלאמית אף הפיצו נרטיב שקרי שהאסלאם השיעי הוא למעשה זרם שמקורו ביהדות ובשנים האחרונות גם הוציאו לפועל פיגועים נגד איראן ורוסיה.

התפתחויות פנים

טג'יקיסטן עדיין מאופיינת ברמה גבוהה של שחיתות, תשתיות ירודות, הגבלה על חירויות אזרחיות, שמובילות להיקף הנמוך מאד של השקעות זרות הזורמות לטג'יקיסטן. כיוון שכך, טג'יקיסטן עדיין נשענת על יצוא מינרלים ומוצרי חקלאות, ללא גיוון של ממש בסקטורים בכלכלה, דבר שמגביר את רמת הסיכון למשק הטג'יקי ומשמר את רמת ההכנסה הנמוכה לנפש, הענייה ביותר במרכז אסיה.

לצד זאת, רמת הביטחון האישי במדינה אינה גבוהה, ולצד עבירות פליליות ישנו גם החשש המתמיד שהוזכר בקשר לאפגניסטן, והוא מרדיקליזציה אסלאמית ופיגועי טרור במדינה, שיכולים להתרחש בין היתר, בשל זליגה והגירה מאפגניסטן.

טורקמניסטן

נושא	אינדיקטורים	נתון (2023 אלא אם כן מצוין אחרת)
כלכלה	שיעור צמיחה	6.3%
	תמ"ג לנפש	\$14,700
	אינפלציה	8%
	אבטלה	4.12%
	חוב ממשלתי ביחס לתמ"ג	28.8%
	סקטורים מובילים ביחס לתמ"ג	חקלאות (11.6%), תעשייה (40.6%), שירותים (47.8%)
שותפות סחר מובילות	השקעות זרות	936 מיליון דולר
	יצוא – סין (71%), טורקיה (7%), אוזבקיסטן (5%), בעיקר גז, דלקים, דשנים. יבוא – איחוד האמירויות (27%), טורקיה (24%), סין (19%), בעיקר מכשירים אלקטרוניים, מכוניות וחיטה.	
אנרגיה	תמהיל הפקת חשמל	דלקים (100%)
	רזרבות	נפט – 600 מיליון חביות (44 בעולם) גז – 11.37 טריליון מטר מעוקב (4 בעולם) פחם – 800 מיליון טון (49 בעולם)
	אוכלוסייה	5.75 מיליון
דמוגרפיה	קבוצות אתניות	טורקמנים (85%), אוזבקים (5%), רוסים (4%)
	דת	אסאלם סוני (93%), נוצרים (6.4%) ואחרים
	כוח עבודה	68.6%
	תוחלת חיים	72.4
	ילודה	16.8 לידות ל-1000 איש
	עיוור	54%
	סוג	רפובליקה נשיאותית (אוטוריטרית)
משטר	ראש המדינה	Serdar Berdimuhamedov
	בחירות	כהונת הנשיא היא 7 שנים ללא הגבלה על מספר כהונות. הבחירות האחרונות התקיימו ב-2022.
שטח	גודל	488,100 ק"מ רבוע
	טופוגרפיה	דיונות ומדבריות, מישורי לרוב. 72% מהאדמה מתאימה לחקלאות.

מדיניות חוץ

לטורקמניסטן מדיניות חוץ ניטרלית מוחלטת, הדוגלת בשכנות טובה, כבוד הדדי, ושיתוף פעולה עם כל מדינות העולם. כיוון שכך, טורקמניסטן כמעט ואינה פעילה במסגרות בינלאומיות, ובא"ם נעדרת/נמנעת מהצבעות

בנושאים מדיניים. על בסיס הניטרליות של טורקמניסטן, היא פועלת באופן שווה מול סין, רוסיה וארה"ב, בכדי לקדם את האינטרסים שלה ולהימנע מתלות בצד זה או אחר.

מול סין יש יחסים טובים ועמוקים. ולטורקמניסטן יש עודף סחר אסטרונומי, כיוון ש-92% מהסחר בין המדינות מתבסס על יצוא לסין. על מנת לשנות את מאזן הסחר ביניהן, סין פועלת לקידום פרויקטים במסגרת BRI בטורקמניסטן, וכן להרחיב השפעתה באמצעות דיפלומטיה ציבורית. בשלב זה, טורקמניסטן מקדמת בחיוב מעורבות סינית הנוגעת להרחבת תשתיות האנרגיה שמסייעות ליצוא הטורקמני.

רוסיה משמשת כגורם מאזן להשפעה הסינית, בין היתר, כיעד יצוא נוסף של גז טבעי (רוסיה לקוחה ותיקה של טורקמניסטן), החשוב לגיוון היעדים של טורקמניסטן, שכן עיקר התקציב הטורקמני נשען על יצוא גז, ולכן יש לפזר את הסיכונים. במקביל, אירופה מנסה לתמוך בחיבור טורקמניסטן לצינורות הגז המוליכים גז לאירופה, כאלטרנטיבה לגז הרוסי שאירופה הפסיקה לקבל, וכבר צפו התנגדויות לכך מצד איראן ורוסיה.

ארה"ב מעוניינת לחזק את קשרים עם טורקמניסטן אך מוטרדת מהמגבלות הקיימות על זכויות אדם ואזרח במדינה, ומנסים לעודד דמוקרטיזציה של טורקמניסטן בכדי להעמיק את השת"פ. בשלב זה, הקשים הקיימים מתמקדים תוכניות ביטחון אזוריות (בעיקר במאבק בטרור), התמודדות עם השלכות שינוי האקלים, מסחר, חינוך וקשרי תרבות.

מבחינת ישראל, טורקמניסטן היא מדינה חשובה בשל מיקומה הגאוגרפי, בשכנות לאיראן. על רקע חשיבות זו, ישראל פתחה שגרירות באשגבאט בשנת 2023, אך לטורקמניסטן אין עדיין שגרירות בישראל (מיוצגת מרומא). היקף הסחר בין המדינות עדיין נמוך, אך בשנים האחרונות ישנן יותר חברות ישראליות במגוון תחומים הפעילות בטורקמניסטן, כולל גם תוכניות הכשרה של מש"ב במשרד החוץ.

התפתחויות פנים

טורקמניסטן היא מדינה אוטוריטרית, אחת המסוגרות בעולם, ומנהיגה בשטחה שורת מגבלות על חירויות הפרט: אין בחירות דמוקרטיות חופשיות, לא קיימת פעילות חופשית של חברה אזרחית, ומגבלות על חופש הביטוי והעיתונות. כמו כן, ממשלת טורקמניסטן לא מנגישה מידע בסיסי על הכלכלה והחברה, וישנן תופעות של עבודה בכפייה.

המלצות למדיניות

- על רקע המלחמה המתמשכת במזרח התיכון והאתגרים המדיניים הרבים, הן מול מדינות המערב והן מול מעצמות כגון רוסיה וסין, חשוב להמשיך ולהשקיע מאמצים בחיזוק הקשרים עם מדינות ומרחבים נוספים אשר אינם נוקטים בגישה אנטי-ישראלית. בהקשר זה, מרחב מרכז אסיה, אשר נוהג בניטרליות באופן מסורתי על אף היותו מוסלמי ברובו, ראוי למאמץ מרוכז על ידי מדינת ישראל, להרחבת הקשרים עמו, גם כעת.
- אמנם מדינות המרחב הפגינו סולידריות עם הפלסטינים, אך רובן לא נקטו בפעולות נגד ישראל ולא קראו לחרם נגד מדינת ישראל. כיוון שכך, ובהתחשב בנסיבות הנוכחיות, נכון שממשלת ישראל תתמוך מאחור בפעילות הסקטור העסקי והאקדמי בישראל מול מדינות המרחב, כדי לצמצם את הרגישות הפוליטית מול מדינות מוסלמיות אלה.
- ברמה האזורית, מדינת ישראל יכולה לסייע ולתרום לפיתוח המרחב דרך שיתופי פעולה קונקרטיים בתחומי החקלאות, ביטחון מים ומזון, התמודדות עם שינויי האקלים, טכנולוגיות לאנרגיה ירוקה ועוד. אך רוב המסגרות האזוריות אינן ידידותיות לישראל, או שנשלטות על ידי רוסיה (SCO) וסין (BRI) וקיים אתגר משמעותי להתגבר על כך. עם זאת, ככל שעמדת סין כלפי ישראל תשתנה לחיוב, יש לשקול מחדש מעורבות של חברות ישראליות בפרויקטים במרכז אסיה שהמיומן להם מגיע תחת BRI/AIB ואינם עומדים בסתירה לאינטרסים הישראליים.

- באופן דומה, יש לבחון השתלבות חברות ישראליות בשיתופי פעולה מתרחבים בין הודו למרכז אסיה, בין היתר, כחלק מהתפקיד הישראלי ביישום תכנית IMEEC, וחיבורה לנתיבים השונים במרכז אסיה. שיתופי פעולה כאלה יכולים לגעת בטכנולוגיות לניהול לוגיסטי, ניתוח מידע מתשתיות (אנרגיה ומים), סייבר הגנתי, מערכות התראה על אירועי מזג אוויר קיצוניים ועוד.
- כמו כן, יש למנף את יכולות ישראל בתחום המים כזרוע דיפלומטית נוספת מול המרחב. מרכז אסיה נשען על חקלאות ועיקר המים הנקיים במדינות המרחב מופנה לסקטור זה. שימוש לא יעיל, תשתיות לקויות והיעדר טכנולוגיות מתקדמות, בשילוב עם פגעי מזג האוויר מובילים לאיום אסטרטגי עבור המרחב כולו.
- בנוסף, יש לקדם קשרי עמים עם קהילות המרחב באמצעות הכשרות בחקלאות, חילופי סטודנטים, קיום דיאלוגים בין-דתיים (ניתן לקיים בשיתוף איחוד האמירויות), הדגשת העושר היהודי-תרבותי במרחב, ועידוד שיתופי פעולה אקדמאיים.
- בהקשר לשיתוף פעולה ביטחוני, יש להיזהר הן מסיכונים זליגה וריגול אפשרי מצד רוסיה, סין ואיראן במרחב מרכז אסיה, והן ממכירת אמצעים שתורמים למשטרים האוטוקרטיים במרכז אסיה להגביל את אזרחיהם באופן לא דמוקרטי, בדגש על סייבר. ובאופן כללי להיזהר מהפרה עקיפה אפשרית של סנקציות מערביות על רוסיה, דרך שיתופי פעולה עם מדינות אלה.
- במסגרת זו יש לתת את הדעת להבדלים בין המדינות השונות במרחב, הן מבחינת גודלן, עוצמתן הכלכלית והפוליטית, קשריהן מול המעצמות השונות, וכן יחסן בפועל מול ישראל. על בסיס זה, מומלץ להתמקד בעיקר בקזחסטן ובאוזבקיסטן, שהן גם המדינות המרכזיות במרחב מרכז אסיה ובהן גם קיימות שגרירויות לישראל. כעקרון, יש לזכור כי תהליך קבלת ההחלטות במדינות אלו ריכוזי ועל כן מחייב גם חברות פרטיות השקעת מאמצים בשיח ענייני מול השלטון (ותמיכה של ממשלת ישראל בכך), ולהיזהר מגורמים מפוקפקים המתיימרים להיות "קרובים לצלחת".

קזחסטן

- על ממשלת ישראל לקבוע יעד להגדלת הסחר הביטורלי פי 3 מרמתו הנוכחית ב-5 השנים הקרובות על מנת להתייצב כשותפת סחר עדיפה מאיראן (קצת מעל חצי מיליארד דולר). *לא כולל ביטחון ונפט.
- החל משנת 2015 הסכמי אס"ח של קזחסטן אינם בילטרליים אלא מול איחוד המכסים האירו-אסיאתי. בשל האתגר המדיני במציאות הנוכחית לקדם הסכם מול מסגרת כלכלית בהובלה רוסית בזמן שזו תחת סנקציות (ובלארוס), יש לבחון היתכנות הסכמי סחר בילטרלי פחות מאס"ח על מנת להניח תשתית הסכמית מול קזחסטן מחוץ לאיחוד המכסים האירו-אסיאתי.
- לצד מכירות של התעשיות הביטחוניות הישראליות לקזחסטן, יש לבחון לאור התחדדות הצרכים הצבאיים של ישראל במהלך המלחמה, את הרחבת בסיס הייצור הביטחוני והעברה של חלק מפסי הייצור לקזחסטן, למשל, נשק קל, משוריינים קלים, חימושים ועוד. זאת לאחר הכנת תשתית הסכמית רלבנטית שתאפשר שת"פ תעשייתי-ביטחוני זה ותמזער סיכונים של זליגת ידע.
- יש לארגן משלחות של חברות טכנולוגיה ישראליות בתחום האנרגיה הירוקה לקזחסטן, ולסייע לה לעמוד ביעד של 50% אנרגיה ירוקה עד 2050. בדגש על טכנולוגיות סולאריות וייצור חשמל מרוח.
- בתחום החקלאות, ישנו הסכם לשנת"פ בין המדינות, אך טרם יושמו מספיק פרויקטים מניבים בקזחסטן. בדרום המדינה יש פוטנציאל גדול להקמה של משקים וחוות הדגמה של היכולות הטכנולוגיות הישראליות, אך בירוקרטיה מקומית הקשתה על יישום התוכניות. יש להוציא קול קורא יחד עם ממשלת קזחסטן לחברות טכנולוגיה ישראליות שמסוגלות להציע פתרונות לפערים של קזחסטן בתחום החקלאות,

בדגש על ייעול קציר החיטה, אגירת התוצרת החקלאית והשינוע שלה. חברות שייבחרו יקימו ויפעילו פיילוט עד סוף 2025.

- ישראל יכולה לסייע לקזחסטן בתחום הבריאות, ובתוך כך יש לעודד הקמת שותפויות עם בתי החולים בישראל על מנת לשפר את מערכת הבריאות בקהילה בקזחסטן, ולצידה שדרוג מערכת בתי החולים בקזחסטן, הסובלת ממחסור ברופאים וציוד. בתוך כך, ניתן לעודד השתלמויות של מתמחים מקזחסטן בישראל. לצד זאת, יש להעמיק את השת"פ בתחום הביטחון בין המדינות, למשל באמצעות מכון וייצמן.
- לפעול לחידוש הטיסות הישירות במהרה בין המדינות, אשר חיוניות לפעילות העסקית בין המדינות.
- להעמיק את שיתוף הפעולה בתחום החלל והלוויינים.

אוזבקיסטן

- על רקע שאיפתה לקדם מהפכה טכנולוגית ודיגיטלית, אוזבקיסטן ניצבת בפני קשיים הנוגעים הן לתשתיות והן להון האנושי. מדינת ישראל יכולה לספק מענה לשני אתגרים אלה, ולסייע במימוש הפוטנציאל של אוזבקיסטן בגיוון הכלכלה שלה.
- ראשית, ניתן לחלוק בניסיון ובמתודולוגיות של ישראל בהקמת אקוסיסטם טכנולוגי. שנית, לסייע בהכשרה טכנולוגית של האוכלוסייה הצעירה באוזבקיסטן (פחות מ-50% מהאוכלוסייה באוזבקיסטן בעלי כישורים טכנולוגיים מתקדמים כלשהם לאחר לימודיהם). ניתן להקים שלוחות של מוסדות אקדמיים מובילים בישראל בשיתוף עם חברות מסחריות, או לחילופין שיתוף פעולה משולש עם המכונים הטכנולוגיים בהודו.
- ביסוס דיאלוג לוט"ר ומאבק ברדיקליזציה אסלאמית, על רקע החששות באוזבקיסטן מחוראסן ואפגניסטן. ניתן לקבוע משחק מדיניות בהובלת המטה לביטחון לאומי של ישראל ומקבילו האוזבקי, אשר יבחן מגוון תרחישים במרכז אסיה והמזרח התיכון והשפעותיהם על המדינות הביטחוניות כלכלה, בניין כוח, ביטחון, ועוד. ככל שיש רגישות פוליטית בשלב זה, ניתן לבצע באמצעות האקדמיה.

טורקמניסטן

- יש ללחוץ על טורקמניסטן לפתוח נציגות רשמית כלשהי בישראל לאחר סיום המלחמה. ניתן להציע מודל מדורג כפי שהתקיים עם אזרבייג'ן – פתיחת משרד תיירות, שדרוג לנציגות אינטרסים כלכליים עם נוכחות דיפלומטית ולבסוף שגרירות מלאה.
- יש לקדם טכנולוגיות ישראליות שישדרגו את תשתיות הזרמת הגז הטורקמני דרך אזרבייג'ן לאירופה. מעורבות ישראלית בפרויקט כזה, גם אם לא באופן רשמי, אלא באמצעות חברות פרטיות, עשויה להיות בעלת אימפקט משמעותי בכל המרחב, ואף באירופה.
- תחום המים קריטי גם במדינה זו, שכן 90% מהמים הנקיים מופנים לחקלאות והשימוש בהם לא יעיל. ישנן גם מחלוקות מול טג'יקיסטן וקירגיסטן על חסימת זרם המים שמגיע מנהרות באזורים ההרריים שם. טכנולוגיות ישראליות מתאימות עשויות לתת מענה לאתגרים בשימוש במשאב זה.

טג'יקיסטן וקירגיסטן: ככלל, שתי מדינות אלה פחות ידידותיות לישראל, בין היתר, כי הן נתונות להשפעה של רוסיה, סין, איראן וטורקיה, ובנוסף הן גם העניות ביותר במרכז אסיה. עם זאת, ניתן לבחון סיוע ישראלי במאמצי הפיתוח תחת מטריה של קרנות וארגונים בינלאומיים כמו הבנק העולמי, קרן המטבע העולמית ועוד. בתחום המים, מדינות אלה סובלות בעיקר ממערכות השקיה מיושנות ותשתיות לקויות להפצת מים.

נספחים

נספח א': מסגרות בינ"ל עיקריות בהן חברות מדינות מרכז אסיה

המסגרת האזורית/ מס' חברות	השחקנים האזוריים	קזחסטן	קירגיסטן	טג'יקיסטן	אוזבקיסטן	טורקמניסטן
SCO – ארגון שנגחאי לשת"פ/ 9	סין, רוסיה, הודו, איראן, פקיסטן	חברה	חברה	חברה	חברה	
CSTO – ארגון לביטחון משותף/6	רוסיה	חברה	חברה	חברה	עזבה ב-2012	
EAEU – איחוד המכסים האירו-אסיאתי/5	רוסיה	חברה	חברה			
OTS – ארגון המדינות הטורקיות/5	טורקיה	חברה	חברה		חברה	משקיפה
ECO – ארגון לשת"פ כלכלי/10	איראן, פקיסטן	חברה	חברה	חברה	חברה	חברה
OSCE – ארגון לביטחון ושת"פ באירופה/ 57	מולטילטרלי	חברה	חברה	חברה	חברה	חברה
BRI/151	מולטילטרלי/סין	חברה	חברה	חברה	חברה	חברה

נספח ב': מסדרון מסחר צפון-דרום

זהו נתיב סחר שכוונן ב-2000 על ידי רוסיה, איראן והודו, על מנת להגדיל את הסחר בין המדינות. נתיב זה מחבר את האוקיינוס ההודי והמפרץ הפרסי לים הכספי דרך איראן. בהמשך נתיב זה התרחב גם לאזרבייג'אן, ארמניה, קזחסטן, קירגיסטן, טג'יקיסטן, טורקיה, בלארוס ועוד. בין היתר באמצעות התוספת של מדינות הסכם אשגבאט.

נספח ג': הסכם אשגבאט למסדרון מסחר אזורי

המסדרון שגובש בשנת 2011 כולל את אוזבקיסטן, קזחסטן, פקיסטן, עומאן, סוריה, והודו שהצטרפה בשנת 2018. מסדרון זה נועד לפתח את נתיב הסחר האפקטיבי ביותר במרכז אסיה. חלק ממסילות הברזל של נתיב זה כבר הונחו בשנת 2014, ועם הצטרפותה של הודו למסגרת זו, החלו גם לקדם את הרחבת הפעילות בנמל צ'באהאר באיראן.

נספח ד': המסדרון האמצעי/מרכזי (מתוך אתר קרן המטבע העולמית, IMF)

- המסדרון האמצעי הוא נתיב סחר יבשתי וימי ארוך ומקיף הנמתח לאורך של 4,250 ק"מ של מסילות ברזל ועוד כ-500 ק"מ של נתיבי שיט, העוברים מסין דרך קזחסטן, אוזבקיסטן, טורקמניסטן, הים הכספי, דרום הקווקז, וטורקיה, עד שלבסוף מגיע לאירופה. נתיב זה קצר יותר מהנתיב הצפוני (לא נתיב צפון-דרום) שעובר דרך רוסיה, ומהווה אלטרנטיבה טובה גם גאופוליטית נוכח איומי החות'ים בנתיב הימי הרגיל ובשל דרישות המערב להימנע ממעבר הסחורות דרך רוסיה.
- אולם, עדיין קיימים אתגרים משמעותיים: תשתיות ירודות של מסילות רכבת, נמלי ים לא מפותחים מספיק, ותנאי מזג אוויר קשים גורמים לזמני אספקה ארוכים הנעים בין שבועיים לחודשיים. כמו כן, נפח הסחורות שיכול לעבור בנתיב זה קטן משמעותית מזה שעובר בנתיב הצפוני (רק 5.8 מיליון טון בשנה). אולם, מאז הפלישה הרוסית לאוקראינה, נפח הסחורות עלה בכמעט 90% בשנת 2023. על מנת לשדרג ולפתח את הנתיב הזה יש להשקיע עשרות מיליארדי דולרים בחיזוק התשתיות לאורך התוואי.

מפת כלל נתיבי הסחר במרכז אסיה

